

СЕМІНАР ПАМ'ЯТІ НІЛИ ЗБОРОВСЬКОЇ

УДК 821.161.2 Зборовська

ВЕРТИПОРОХ Оксана Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
e-mail: vertuporoh@i.ua

ІНДИВІДУАЛЬНА ПСИХОБІОГРАФІЯ ЯК МОДЕЛЬ ТВОРЧОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ ЖІНКИ-МИТЦЯ В РОМАНІ «УКРАЇНСЬКА РЕКОНКІСТА» НІЛИ ЗБОРОВСЬКОЇ

У статті здійснено аналіз індивідуальної психобіографії як моделі творчого самоусвідомлення жінки-митця в романі української письменниці й літературознавця Ніли Зборовської, досліджено семантику творчої психології, котра спрямовується на аналітичне та інтуїтивне осягнення коду українства через формування нової високодуховної художності. Акцентовано на специфіці психологічного дискурсу роману, його оригінальності та актуальності, адже основою роману є відродження української свідомості через осмислення власне творчого «я», а відтак національного «я».

Доведено, що авторська рефлексія Ніли Зборовської над жіночою екзистенцією однозначно розгортається через важливий духовний аспект – творче самоусвідомлення моделює процес вивільнення національного «я» з колоніального минулого, що має відобразитися у новому українському романі. Так за допомогою художнього тексту авторка намагається «замовити», прокласти шлях до справжнього роману в сучасній українській літературі. Звернено увагу на те, що такий автобіографічний текст має активізувати колективне позасвідоме творчих українців.

Детально досліджено жіночі образи роману, зокрема, акцентовано на джерелах містичності, відчутті потойбіччя, тотальній інтуїції, а також на причинах і риторичі невротичного страху, поступовому самоусвідомленні. Аналізується авторська настанова на внутрішньо психологічних чинниках, а відтак психологічному саморозвитку героїні. Вказано на те, що ідейно-тематичний аспект роману можна розглядати як розгортання різноманітних проблем: проблеми митця, любові, дружби, екзистенційних мотивів, жіночого буття, проблеми становлення нового національного «я» тощо.

Досліджено також специфіку «анти-романної» конструкції, форму сповіді, «ліричного музею спогадів», імпресіоністичного портретування в романі. Відзначено, що в розкритті ерудованості, освіченості як важливої риси жіночої особистості велику роль в романі відіграє хронотоп асоціативної ретроспекції. Сучасна жіноча проза творить своєрідну «концепцію пам'яті» – «резервуару», «ліричного музею», де одномоментно перебувають події і факти різної віддаленості в часі. Доведено, що таким чином письменниця «виводить на поверхню» глибинні, майже архетипні пласти позасвідомого героїні, де закодовані міфологічні, фольклорні, історичні образи.

Висновується така позиція авторки роману, що жіноче інстинктивне начало має знівелюватися задля тотального самоусвідомлення, духовного саморозвитку, тобто основою реалістичного, об'єктивного аналізу-рефлексії стає національна жіноча душа і Ніла Зборовська заохочує читача до пізнання національного характеру в тій ідеальній проекції, яку сама витворює і пропонує.

***Ключові слова:** авторефлексія, самоусвідомлення, індивідуальне буття, психобіографія, національне позасвідоме, невротичний страх, автопсихотерапія, анти-роман, «ліричний музей спогадів».*

Постановка проблеми. Постать Ніли Зборовської є досить цікавим явищем в нашому письменстві та літературознавстві. «Літературний та літературознавчий доробок Н. Зборовської, – як відзначила М. Томченко, – пропонує синтез ідей згуртування нації, інтуїтивне осягнення та аналітичне дослідження коду українства і дає можливість визначити напрям розвитку гуманітаристики в Україні, зокрема взаємодії психоаналітичної теорії з літературою. Потреба психологічного та метафізичного очищення нації, пошук шляхів розбудови української

державності стали основою її наукових досліджень та літературно-художньої діяльності» [1, с. 9]. Інтерпретація психоаналітичного вчення як моделі самоусвідомлення та самоаналізу презентується в художніх творах Ніли Зборовської («Печалі і радощі літературознавки», «Дзвінка», «Українська Реконкіста»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна критика не оминає своєю увагою літературознавчий і прозовий доробок письменниці, проте більшість відгуків розпорошено у вітчизняній періодиці (газети «Літературна Україна», «Вечірній Київ», «День», «Українська літературна газета» тощо; журнали «Дзвін», «Дніпро», «Березіль») і за своєю формою вони є літературно-критичними есеями, відповідно, не можуть претендувати на наукову вичерпність і достовірність. На літературні тексти Ніли Зборовської публікується не надто багато літературно-критичних відгуків та наукових розвідок. Однак це дуже важливо, адже без оцінки психоаналітичного дискурсу в художній та науковій творчості науковця не можна передбачити, якою буде українська проза та літературознавство через кілька десятиліть, зважаючи ще й на те, що саме Ніла Вікторівна стала фундатором сучасної психоаналітичної школи в сучасному вітчизняному літературознавстві. Маємо на увазі не літературно-критичні рецепції, а відсутність цілісного історико-літературного осмислення творчого досвіду цієї авторки й відповідних психоаналітичних інтерпретаційних стратегій у її студіях, суголосних рівневі й вимогам сучасної літературознавчої практики.

Мета статті – дослідити специфіку художнього відображення жіночого самоусвідомлення та творчу психологію в романі «Українська реконкіста» Ніли Зборовської.

Виклад основного матеріалу. Анти-роман «Українська Реконкіста» з'явився 2003 року як творча репрезентація поетичної дружби Ніли Зборовської з Юрком Гудзем – «чудовим поетом-містиком і вірним другом». Назва твору «Українська реконкіста» містить глибоке змістове та символічне навантаження. У передмові до роману Н. Зборовська дає таке пояснення назви свого твору: «...реконкіста – означає відвоювання. В історії Іспанії реконкіста як відвоювання земель, захоплених мусульманами-арабами, після сімсотлітнього поневолення означала буквально воскресіння народу із мертвих: без реконкісти не було б Іспанії... концепція Української Реконкісти – означає духовне очищення України шляхом створення надійного парaprostору – магії текстів... вогненний спалах життя перед лицем смерті, перемога над страхом і поневоленням...» [2, с. 4]. Отже, реконкіста, як звільнення від поневолення, у вузькому значенні – жіночого, у широкому – набуває контекстуального значення звільнення від екзистенційного поневолення українства загалом. Задля цього у творі письменниця звертається до особистого досвіду, до автобіографічності як форми художнього вираження, про що й зазначає у «Поясненні до тексту «Української Реконкісти»: «...автобіографія, що стає основою анти-роману, це не що інше як пошуки надемпіричної реальності, вищого Я, душі...» [2, с. 9].

Основним змістом назви є відродження української свідомості через осмислення власне творчого «я», а відтак національного «я». Для цього письменниця застосувала у творі образ «індійсько-циганського» фламенко, за допомогою якого вона зобразила психосемантику національного позасвідомого: «...з психічного погляду, ритуальний і поетичний танець пов'язаний з психічним перевантаженням, від якого танцівник звільняється, розпорядивши пристрасть своєї душі, переживши екстатичну насолоду свободи... бажання визволитися від тілесної неволі й стати чистим духом... прозове ж використання стилю “фламенко” має певний концептуальний зміст – це універсальне дійство: глибочінь всіх емоцій, які здатна пережити людська душа, і значущість душевного болю, але також й драматичність національної родини...» [3, с. 4–8]. Таке самоусвідомлення моделює процес вивільнення національного «я» з колоніального минулого.

Справді, роман «Українська Реконкіста» інтерпретується як новий шлях національного відродження. Як зазначає авторка, «суть його полягає в глибинному самоусвідомленні» [2, с. 7], що відбувається, за авторською концепцією, за допомогою «магії текстів». «Наростити голоси» в українській літературі – основне завдання Ніли Зборовської. Так за допомогою цього тексту (поки що анти-роману) авторка намагається «замовити», прокласти шлях до справжнього роману в українській літературі. Себто такий автобіографічний текст має активізувати колективне позасвідоме творчих українців.

Тому авторка ніби випикує у творі власне життя, а симптоматично читаючи цей текст – «випикує-замовляє» новий могутній український текст. Так вона репрезентує художні образи

героїв, які йшли шляхом реконкісти, глибинного самоусвідомлення. Це бабуся головної героїні, яка, опанувавши давні знання духовного самовдосконалення, володіла вмінням спілкуватися з Духом та лікувати людей. Свій містичний досвід вона намагалась передати й онучці Дзвінці – головній героїні твору, що було значним випробуванням для неї, проте спрямовувало до глибинної рефлексії та самоусвідомлення.

Варто зазначити, що роман втілює не лише концепцію духовного відродження людей та нації, а й сам, по суті, є засобом лікування духу. Н. Зборовська стверджує, що її твір є автопсихотерапією. Л. Таран у статті «Наратив визволення» зазначає, що в «Українській Реконкісті» авторка відобразила власні фобії, помножені на пережиту власну трагедію: втрату першого чоловіка та маленького сина. Задля цієї мети в основу тексту і був покладений анамнез [4, с. 68–71]. Лікуючи свою душу від страшних смертей близьких, письменниця хоче почати нову сторінку життя, символізуючи цю зміну сходом «золотого Сонця» [2, с. 303] як для себе, особистісно, так і для нащадків. На шляху до самовдосконалення головна героїня, лікуючи власний дух (як і сама Ніла Зборовська), робила вагомий внесок у розвиток національного духу. А це і є, відповідно, основним завданням свідомої особистості для того, щоб відбулась Українська Реконкіста, принаймні, через текст.

Отже, символіка назви роману Ніли Зборовської «Українська реконкіста» полягає у відродженні української свідомості через осмислення національних духовних надбань, через глибинне самопізнання та самоусвідомлення кожної людини, звільнення та зцілення духу – як індивідуального, так і національного. Сама Ніла Зборовська так писала про свій роман: «Я відчувала, що радикальність феміністичної критики мене не задовольняє. І тоді я створила свій художній текст – повість-неповість “Дзвінка”. Соломія Павличко, прочитавши цей текст у рукописі, сказала мені, що я стала письменницею... Написавши свою власну річ у неймовірному екстазі, за одну ніч, я збагнула... Лесину “Одержиму!”. І тоді розпочала свої студії над творчістю Лесі Українки. Ця праця була для мене самопізнанням і пізнанням жінки в цілому, її містичної незбагненої сутності» [2, с. 7]. Як бачимо, самопізнання жіночого начала у «творчому екстазі» – не що інше, як крок до активізації позасвідомих процесів читачів, шлях до їх глибинної авторефлексії.

У тексті «анти-роману» ми бачимо, що авторка маскує колективний національний біль, унікальність формування нації пропускає крізь власний автобіографічний досвід. Такий «ліричний музей спогадів», який фрагментарно використовує Н. Зборовська, дає можливість читачеві поринути в дитинство Дзвінки, її юність, молодість і пересвідчитися в історії формування непересічної рефлексуючої особистості. Вона кардинально відрізнялася від старшої сестри Славки неспокоїною вдачею, глибинними роздумами про сенс буття, завжди прагнула вирватися на волю, подалі від маминого і Славчиного виховання, часто вирушила у польові мандри. Любила виходити на межу (і екзистенційну також) і проводити захід сонця і прихід ночі: «Відійшовши далеко від села, сідає у тиші і дивиться: поле прощається з сонцем, сонце хлюпається у великий ставок, довгий ставок у полі нагадує дорогу – високі верби супроводжують його потік по обидва боки» [2, с. 64]. Як бачимо, дівчинка росте надзвичайно спостережливою і кожна зорова деталь викликає у неї творчий порив і самоосмислення. Підтвердженням цьому є і спогади матері, котрі свідчать про нетиповість й оригінальність світобачення доньки: «Ти жила у якомусь нереальному світі. У тебе були бескінечні видумки. Ти росла у полі. А додому приходила поїсти, або щоб поїхати з татом у кіно» [2, с. 56].

Історія становлення героїні як митця відображається оригінально і може служити фундаментом для дослідження психології творчості загалом. Так Дзвінка в юності передчує і смерть свого чоловіка, і смерті родичів, а тому переживає ці процеси трагічно-болісно. У неї почалися видіння, котрі вона прагнула виписати текстом, який би виразив той вибух індивідуального і колективного позасвідомого. Врешті, вона усвідомлює свою «вагітність словом»: «В мені все життя... бродять різні тексти, і я не можу дати їм раду, і вони ніби зриваються і пропадають» [2, с. 226].

Вагому роль у становленні творчої натури Дзвінки відіграла зустріч із талановитим поетом Юрком Гудзем, який стає її другом. Це чоловік «...її роду, її душа пригадує, що вони колись були братом і сестрою, близнятами, єдиною кров'ю» [2, с. 251]. Цей духовний зв'язок виливається у творчий проект української Реконкісти, неабияк впливає на творче життя жінки-мисткині, триває до самої смерті Юрка, але й після неї духовний діалог не уривається. Так

відбувається єднання вищих сутностей у душах двох творчих людей. У містичну ніч на Івана Купала стається диво – героїня народжує текст. До ранку вона працює за комп'ютером, а по закінченні почуває себе наче породілля: «Ноги тремтіли і все тремтіло навколо. Вона нарешті зібралася з останніх сил, і доповзла, зомлівши» [2, с. 251]. Такий процес «народження» тексту вивільняє сильне енергетичне поле героїні, яке за К.-Г. Юнгом, є результатом дії колективного позасвідомого і фантазій індивідуального світу творчої особистості.

«Народження» тексту стає для героїні нездійсненим народженням вимріяної дитини. Йдеться у тексті про те, що материнство повинно бути мужньо захищене родовою силою. У шлюбі з Богданом у неї не народжувалися діти – героїню спіткали постійні викидні, запрограмовані Дзвінчиним страхом народити дітей від «афганської війни», бо якби вони народилися, були б приречені на смерть. Спостерігаємо, що невротичні стани Богдана, обумовлені афганським синдромом, його суїцидальна поведінка, яка невротизувала Дзвінку, не сприяли щасливому подружньому життю. Вона сама стає частиною психопатичного стану свого чоловіка. Народження тексту компенсувало непогамоване й нейздійснене материнство героїні. Саме через це народжується такий сильний енергетичний текст, котрий засвідчує етапи індивідуальної психоісторії як крок до духовного самовдосконалення.

Можемо стверджувати, що показ складного внутрішнього світу жінки-митця, саме ця тенденція виявилася плідною для створення нової концепції особистості жінки загалом в сучасній жіночій прозі, героїні якої мають найчастіше творчі професії і є представницями наукової, мистецької еліти: так, героїня роману Дзвінка – науковий співробітник: «Кожних півроку Дзвінка виїжджала на конференції. Наукові відрядження ніби ставали пошуком покійного Андрія... Повертаючись зі своєї чергової авантюри додому, Дзвінка не відчувала розради...» [2, с. 240]. Оскільки вибір персонажів завжди є тенденційним, виражає авторську художню концепцію особистості, то показ професійної діяльності героїнь, наголошення на її творчій спрямованості в сучасній українській жіночій прозі стає важливим характеротворчим засобом. Саме ця життєва сфера у Н. Зборовської часто містить центральний конфлікт твору, в якому й розкриваються персонажі: «Коли вона заходила під час вступних іспитів в університетський корпус, на філологічний факультет, то вже твердо знала, що прийшла сюди назавжди, що її призначення – вчитися. Вона легко вступила й легко вчилася. Але тут, в університеті, почалося Дзвінчине роздвоєння...» [2, с. 233]. Себто, глибинне самоосягнення пов'язується у творі з професійною діяльністю, з тотальним «зрощенням» з обраним творчим кредо.

Відзначимо також, що в анти-романі «Українська Реконкіста» Н. Зборовська подає індивідуальну історію народження творчої жінки, відродження її української свідомості у формі архетипу Предвічної жінки, яка покликана розбудити в національній людині її неповторність і підштовхнути її до розвитку. Звернення до прадавнього жіночого архетипу, утворення якого припадає на глибинні допатріархальні історичні часи, вивершує образ жінки новітнього часу у річищі вічних духовних цінностей. Основою романного мислення Н. Зборовської є створення національного міфосвіту з творчим жіночим обличчям, а провідним лейтмотивом твору є могутність жіночого світу, його відроджуюча сила та право на світобудування та самовдосконалення.

У свій час Ніла Зборовська у критичній статті «Жіноче письмо на порубіжжі віків» констатувала: «Мистецтво, створене чоловіками, здавна було “компрометуючим” стосовно жінки (як, очевидно, і навпаки: жіноче мистецтво компрометувало чоловіків. З єдиною різницею, що мистецтво чоловіків займало панівні позиції і жіноча мистецька “компрометативна” опозиція була бунтом стосовно чоловічих міфів про жінку і спробою звільнення від них)» [5, с. 132]. Бунт – це протест, який дає смисл життю, який стає самим життям, який відновлює пригнічену велич життя, а відтак і з'являється і текст, який «бунтує», оживає в множинній інтерпретації і таким чином спонукає до самоусвідомлення.

Справді, у романі письменниці вирішальну роль відіграють суто жіночі почуття та переживання самозреченого кохання, жертвності, морального обов'язку жінки, коханої, матері. Таким чином, жіночі постаті Н. Зборовської тісно пов'язані із традиційною мораллю, певною мірою залежні від неї. Це акумулює високий драматизм цих постатей. Згадаймо хоча б Дзвінку з її риторично-жертвним коханням до Андрія і так само риторичною зневагою до натовпу, до людей: вона зрештою стає заручницею, створюючи для себе

нерозв'язно-трагічну ситуацію приреченості [6]. Неможливість знайти для себе гармонію в любові, схильність до крайнощів (думки про вбивство чоловіка) сигналізує про початок індивідуального бунту жінки в сучасній літературі: «Вона раптом відчула в собі злочинне бажання: взяти в руки ніж, встати і ножем з усієї сили вдарити у спину Андрія. Наказ чітко прозвучав у її голові. “Вбий його!” “Ні-і-і!!!” – нарешті несамовито закричала Дзвінка, впала на підлогу, дряпала своє обличчя, билася головою об стіну. Андрій перелякався, взяв її на руки і поніс у кімнату. „Дзвінко, скажи мені, благаю...” Я хочу тебе вбити! – швидко почала признаватися Дзвінка» [2, с. 241].

Варто відзначити, що в розкритті ерудованості, освіченості як важливої риси жіночої особистості велику роль в романі відіграє хронотоп асоціативної ретроспекції. Сучасна жіноча проза творить своєрідну «концепцію пам'яті» – «резервуару», «ліричного музею», де одномоментно перебувають події і факти різної віддаленості в часі. Таким чином письменниця «виводить на поверхню» глибинні, майже архетипні пласти свідомості героїнь, де закодовані міфологічні, фольклорні, історичні образи. Тому хронотопічний «обсяг» твору тяжіє до нескінченності: «Моя бабуся каже, – почала Дзвінка, коли вони виходили після хрещення, – що у нашому роду особливе відчуття смерті. Тому що у нього було багато знахарок. Я також часом передчувала несподівані смерті у нашому селі. ... А ще смерть можна почути по запаху, я чую запах зів'ялих васильків від людини, яка має померти...” “А чому зів'ялих васильків?” “Ними у нашому селі обкладають покійника для знищення трупного запаху”. Дзвінка помітила, що Богдану не подобається її розмова про родинне ”відьмування“» [2, с. 27].

Засобом характеротворення у романі стає образне зображення голосу героїні. Інтонаційне багатство мовлення свідчить про насиченість внутрішнього життя жінки. Прикметно, що образ голосу створюється тропами з посиленою чуттєвістю, звук, інтонація ніби «опредмечуються»: «З моєю душею щось сталося. У мене з'явився якийсь злочинний голос. Він хоче помститися, він хоче вирватися з мене. Я його ледь стримую... Вчора відчула всім тілом, що хочу свого мертвого чоловіка. Що побіжу до нього на кладовище, що розгребу могилу, що цілуватиму його як навіжена, до своєї смерті...» [2, с. 241].

Отже, мовлення героїні жіночої прози образне, яскраве, змістовне; чутливість до найтонших словесних нюансів, здатність висловлюватися логічно, переконливо засвідчують інтелектуалізм, високу внутрішню культуру, що стають сутнісними рисами особистості жінки, котра через власне самоусвідомлення, самовдосконалення прагне спровокувати такі ж процеси і в українській свідомості: «Казковий був зорепад цього літа. Мені щоразу приходило на думку, коли я поверталася до Києва: може, це дійсно графиня проїхала огрудом на своїй подрузі й заридала від того, що її коханий парк-порядок став божевільним лісом... І білочки полякалися та й порозбігалися по селі, і зорі посипалися на Україну...» [2, с. 221].

Автобіографічність жіночої прози, на наш погляд, пов'язана з таким важливим усвідомленим самими письменницями принципом творення образу жінки як показ її «зсередини», переакцентування із зображення зовнішньої поведінки на зображення складного внутрішнього світу героїні: «Дзвінка взяла ручку і почала новий щоденник: “У травні мені приснилася... любов... Я навіть встигла почути, як щасливо заплакали верби на заході сонця. І те, що любов – неймовірно самотня штука...” [2, с. 202]. Цим зумовлено і акцентуацію таких рис особистості жінки, як її неоднорівність, складне переплетіння свідомого й підсвідомого в психіці, неоднозначність мотивів її поведінки. Крім того, змінюється і спосіб зображення: жіноча проза насичується ліричними елементами, максимально суб'єктивізується. Домінування внутрішнього, психологічного сюжету в сучасній жіночій прозі дає можливість авторкам зосередитися на духовному житті героїні, наголосити на важливості рефлексії як невід'ємної властивості жіночої особистості: «Я не знаю як жити. Бо не хочу залишатися у Києві, але й боюся повертатися додому» [2, с. 237].

Варто особливо підкреслити, що вияви несвідомого мають, як правило, образний (нелогічний, нераціональний) характер. образи, що виникають у снах і візіях, точно означають певний психічний стан жінки, розкривають її внутрішній конфлікт: «... мені сниться, що біля мене спить мій маленький син, я його відчуваю всім тілом, відчуваю, як він міцно тримається за мою нічну піжаму, відчуваю десь поряд, близьенько дихання свого чоловіка. Я знаю, що це щасливий сон і що не треба прокидатися, бо тоді не стане мого маленького сина і мого пристрасного чоловіка, бо там, куди я прокинуся, буде пекельно самотньо» [2, с. 236]. Цілковитим

очевидно, що пошук засобів художнього відтворення «іншої мови» жінки закономірно призводить в романі Н. Зборовської до посилення характеротворчої та сюжетно-композиційної функції снів, марень, галюцинацій, які оприявнюють те, що замовчується свідомістю [7].

Відтак жінка-митець, філософ, яка усвідомила справжнє призначення, опиняється на межі: «Померла бабуся, потім – Юрко, потім – тато. Мої три похорони – за два роки, і мені нікуди зійти з цієї дороги. Смерть ходить слідом, я чую її кроки. Вона завжди ходила, але лише тепер я стала так голосно відчувати її і боятися по-дорослому. Я стала відчувати, що у мене дуже мало часу, що моя творчість є важливим для мене смислом саме тому, що вона зовсім не важлива, а є лише – продовженням та осмисленням часу, якого я хотіла би на своїй останній Великій Межі зректися з полегшенням» [2, с. 302].

Залишається додати, що наскрізним мотивом у романі виступає пошук жінкою самої себе, осмислення сенсу творчості і покликання митця, відродження культури, нової української літератури. Тому досить символічними в романі є слова Ніли Зборовської до покійного тата: «Я напишу тобі Роман – довжиною у вічність...» [2, с. 303].

Висновки. Проаналізувавши роман Ніли Зборовської «Українська реконкіста», варто окреслити такі риси типу творчої жінки, як тотальна рефлексія, індивідуальне і національне самоусвідомлення, роздвоєність між романтичними пориваннями і буденністю, внутрішня дисгармонійність. Увага наголошується на активному вольовому началі в героїні, яка прагне до самоусвідомлення. Тип жінки, який зображує письменниця, – неординарний, він поєднує гострий розум, тонку душевну організацію та емоційну вразливість. Автобіографічність пов'язана з усвідомленим принципом творення складного внутрішнього світу героїні, що має вплинути на колективне позасвідоме і спровокувати народження істинної епічної форми в українському письменстві. Авторка продовжувала осмислювати цю ідею у власній науковій рецепції («Код української літератури»), де рефлексувала над формуванням чи втратою аристократичної жіночості, що призводить до створення чи руйнування коду національної державності у вітчизняній літературі.

Відтак зі спостережень над текстом можемо висувати, що «анти-роман» відомого літературознавця-психоаналітика, письменниці Ніли Зборовської став талановитою спробою осмислити наше колективне позасвідоме, творчі інтенції української жінки-митця крізь призму індивідуальної психобіографії. Шлях народження свідомої особистості, її містичного знання, передчуття Великої Межі, як і передчуття народження нового українського роману, істинної Української Реконкісти, що є основним ідейно-тематичним кодом твору, на задум і велику мрію авторки, думається, починають відбуватися в українській свідомості і безумовно претендуватимуть на подальші психоаналітичні розвідки.

Список використаної літератури

1. Томченко М. Психоаналіз у науковій та художній творчості Ніли Зборовської: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / М.Томченко. – Бердянськ, 2015. – 20 с.
2. Зборовська Н. Українська Реконкіста. Анти-роман / Н.Зборовська. – Тернопіль: Джура, 2003. – 304 с.
3. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. – К.: Факт, 2003. – 320 с.
4. Таран Л. Жіноча роль / Л.Таран. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. – 254 с.
5. Зборовська Н. Жіноче письмо на порубіжжі віків (Леся Українка, Оксана Забужко) / Н. Зборовська // Слово і Час. – 2004. – № 2. – С. 32 – 38.
6. Єржиківська Н. Світла і поетична душа. /Н.Єржиківська / Слово Просвіти. – № 39 (624). – 29 вересня – 5 жовтня 2011. – С. 5.
7. Сопронюк О. Українська Реконкіста. Пам'яті Ніли Зборовської / О.Сопронюк/ Українська літературна газета. 2012. – № 17 (75). – 24 серпня. – С. 14.

References

1. Tomchenko, M. (2015). *Psychoanalysis in Nyla Zborowska's research and artistic literary works*. Berdyansk (in Ukr.)
2. Zborowska, N. (2003). *"The Ukrainian Reconquista". Anti-novel*. Ternopil: Djura (in Ukr.)
3. Ageyeva, V. (2003). *Feminine space: Feministic discourse of the Ukrainian Modernism*. Kyiv: Fact (in Ukr.)
4. Taran, L. (2007). *Feminine role*. Kyiv: Publisher Salome Pavlichko "Fundamentals" (in Ukr.)
5. Zborowska, N. (2004). *Feminine writing on the edge of Ages (Lesya Ukrainka, Oksana Zabuzhko)*. *Word and time (Slovo i chas)*, 2, 32 – 38 (in Ukr.)
6. Yerzhivkivska, N. (2011). *Light and poetic soul. The word of education (Slovo prosvity)*, 39, 5 (in Ukr.)
7. Soproniuk, O. (2012). *The Ukrainian Reconquista*. In *Memory of Nyla Zborowska. The Ukrainian literary journal (Ukrainska literaturna gazeta)*, 17, 14 (in Ukr.)

VERTYPOROKH Oksana Volodymyrivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and comparative studies Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: vertyporoh@i.ua

THE INDIVIDUAL PSYCHOBIOGRAPHY AS THE MODEL OF ART SELF-AWARENESS OF THE FEMALE ARTIST IN THE NOVEL "THE UKRAINIAN RECONQUISTA" BY NYLA ZBOROWSKA

Introduction. *The figure of Nyla Zborowska is the very interesting phenomenon in our literature and literary criticism. Nyla Zborowska's literary works and studies propose synthesis of uniting the nation ideas, intuitive comprehension and analytical studying of the Ukrainian people's code and enable determining the direction of the humanities in Ukraine including interaction of psychoanalytic theory and literature. The need for psychological and metaphysical cleansing of the nation, finding of development of Ukrainian statehood ways became the basis of her research and literary activities. Interpretation of psychoanalytic doctrine as the model of self-awareness and self-analysis is represented in the author's literary works ("Literary female's sadness and joy", "Dzvinka", "The Ukrainian Reconquista"). Anti-novel "The Ukrainian Reconquista" appeared in 2003 as the literary representation of poetic friendship of Nyla Zborowska and Yurko Gudz as the famous Ukrainian writer. "The Ukrainian Reconquista" text is understood as liberation from enslavement of women and acquires the contextual meaning of liberation from the existential enslavement of the Ukrainians in general. The revival of the Ukrainian consciousness through understanding of the own literary self and therefore the national self is the main content of the name. That's why the writer in her literary works refers to the personal experience and autobiography as a form of the literary expression.*

Purpose is to study specific literary reflection of the female self-awareness and literary psychology in the novel "The Ukrainian Reconquista" by Nyla Zborowska.

Methods: psychoanalytical (for the studying of psychosemantic of the novel images for the revealing of author's reflection specific), hermeneutic (in the analysis of the semantic levels of the literary work).

Results:

1) Nyla Zborowska's novel represents female existence through the prism of the author's reflections and psychosemantic of the national unconscious. Such self-awareness models the release process of national self from the colonial past. "The Ukrainian Reconquista" is interpreted as a new way of national revival the essence of which lies in deep self-awareness that is, in the author's concept, with "magic of the texts". Nyla Zborowska's main task is to "increase voices" in the Ukrainian literature. So, with this text the author tries to "order", pave the way to the true novel in the Ukrainian literature. That is such autobiographical text should intensify collective unconscious of the creative Ukrainians. So, the author as if describes her own life in her literary works and "writes-orders" a new powerful Ukrainian text reading symptomatically this text.

2) The author masks the national collective pain and unique formation of the nation through her own autobiographical experiences. Such "lyrical museum of the memories" using fragmentally by Nyla Zborowska enables the reader to plunge into the childhood of the protagonist, her adolescence and youth and to verify the history of the outstanding reflecting personality's formation. In the analyzed self-reflective novel woman artist presents both the object and the subject of narration demonstrated the conception of the self-reflective literary work. Significantly, the author of the proposed text reflexing character's fate is, in fact, the character of another, extra Text. Therefore, a hypertext as multidimensional nonlinear literary work appears. Its fabric is filled with different text elements, psychoanalytical digressions, comments and acts of the profound self-reflection. Modern female prose creates a specific "concept of memory" as the "tank", "lyrical museum" where events and facts of different distance in time are simultaneously. So, the writer "brings to the surface" deep, almost archetypical layers of heroines' consciousness where mythological, folklore and historical images are coded.

3) The novel engages with centralism of the novelistic construction, character's stream of consciousness and diary form which is individual's conscious "return" to her own mind. Impressionistic portrait description, cultural associative character parallels, nervous and concise style and author's aphorisms as the aspects of author's reflection deepen novel implication in the heroine's mouth. It should be noted that for the disclosure of erudition and education as an important trait of the female personality time-space of the associating retrospection plays an important role in the novel. So, heroine's speech of such feminine prose is imaginative, vivid and meaningful; sensitivity to the subtle verbal nuances and ability to speak logically and convincingly demonstrate intellectualism, high inner (spiritual) culture which are essential features of female individual who through her own self-awareness and self-improvement aims to provoke the same processes in the Ukrainian consciousness.

4) Novel “The Ukrainian Reconquista” can be seen as the deployment of the different problems such as problems of the artist, love, friendship, being, true values, existential motives, female being, problems of the art and spiritual evolution. Analysis of the novel by Nyla Zborowska enables to determine such traits of the female artist type as total reflection, self-awareness, duality between the romantic aspirations and commonplace, spiritual disharmony. Autobiographical deals with the conscious principle of formation of the character’s complex inner world that should influence on the collective unconscious and cause geniture of the true epic form in the Ukrainian literature. The author continues to comprehend this idea in her own research reception (“Code of the Ukrainian literature”) reflecting the increasing aristocratic femininity that form a true national literature.

Originality. Complex study of the features of author’s reflection and individual psychobiography as the model of the female artist’s literary self-awareness in the novel by Nyla Zborowska as the Ukrainian writer and literary researcher is first realized.

Conclusion. The research enables to affirm that the Ukrainian literature on the material of Nyla Zborowska’s prose makes real spiritual and aesthetical female being in the literary works of the contemporary writers and represents psychologization and aristocratic discourse of the modern literary process. The study confirms the possibility and perspective of studying of individual psychobiography variations with different conceptions of author’s self in the modern text.

Одержано редакцією 27.09.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016

УДК 821.161.2 Зборовська

СМОЛЬНИЦЬКА Ольга Олександрівна,
кандидат філософських наук, старший науковий
співробітник відділу української філології Науково-
дослідного інституту українознавства МОН України
e-mail: olga-smolnickaya@yandex.ua

РОЗВИТОК КОМПАРАТИВНОГО ДИСКУРСУ ШЕКСПІРА, ЛЕСІ УКРАЇНКИ Й АМЕРИКАНСЬКОЇ «СПОВІДАЛЬНОЇ ПОЕЗІЇ» В «КОДІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ» НІЛИ ЗБОРОВСЬКОЇ

У статті розглядається компаративний підхід Ніли Зборовської. «Блакитна троянда» Лесі Українки порівнюється з драмами Генріка Ібсена (переважно твором «Примари»), образи героїнь модернізму зіставляються з образом українки в романі Ф. Достоевського «Брати Карамазови» як проблема, уперше виокремлена Н. Зборовською. Окреслено контекст власне українського, скандинавського, австро-угорського середовища аналізованої доби. Порівнюються вірші Сильвії Плат і Енн Секстон як приклад сублимації. Дослідження має теоретичну і прикладну роль. Для порівняльного аналізу застосовуються тексти, вперше перекладені українською мовою (Крістофер Марло, американські представниці «сповідальної поезії»).

Ключові слова: Ніла Зборовська, психоаналіз, психоісторія, комплекс, істерія, модернізм, когнітивне перекладознавство, компаративістика.

Постановка проблеми. Психоісторія як комплексне дослідження української літератури Ніли Зборовської (1962 – 2011). Як представниця жорсткого фройдизму [7, с. 350], Н. Зборовська залишається індивідуальною постаттю в українському літературознавстві. Незважаючи на обізнаність із юнгіанством та аналіз казок (на жаль, практичний проект не був нею реалізований), що могло б дати підставу стверджувати про Н. Зборовську як про українську Марію-Луїзу фон Франц, на перший план в аналізі виходить саме клінічний підхід, з позицій якого аналізуються народництво і модернізм (зокрема, за З. Фройдом, як орально-анальне), садомазохізм у літературі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти праць Н. Зборовської, як і сама її методологія, успішно розглядаються та використовуються в сучасних українських студіях (Т. Заїка, С. Коровченко, Л. Ромас, М. Томченко та ін.), проте наявні питання, які варто висвітлити докладніше. Зокрема, це те, що можна сформулювати як *психоісторичну*